

DOI No: <http://dx.doi.org/10.29228/Joh31724>

Makale Türü: Araştırma makalesi
Geliş Tarihi: 22.08.2019
Kabul Tarihi: 25.02.2020
Online Yayın: 29.02.2020

Article Type: Research article
Submitted: 22.08.2019
Accepted: 25.02.2020
Published Online: 29.02.2020

Atıf Bilgisi / Reference Information

İpek, M. S. (2020). Teşbih Sanatında “Müşebbeh” İçin Kullanılan Başlıca Rumuzlar (Arap Şiiri Örneği). Journal of History School, 44,489-500.

TEŞBİH SANATINDA “MÜŞEBBEH” İÇİN KULLANILAN BAŞLICA RUMUZLAR (ARAP ŞİİRİ ÖRNEĞİ)

Muhammet Selim İPEK¹

Öz

Bu çalışma, Klasik Arap şiirinde sıkça kullanılan teşbih sanatında, müşebbehte bulunan sıfatları daha açık ve gönülleri cezbedecek bir şekilde ifade etmek için kullanılan belli başlı rumuzları incelemektedir. Örneğin, sahip olduğu zenginliği küçük büyük ayırt etmeden herkese dağıtan kişi “denize” benzetilerek yaptığı iyiliklerin ve cömertliğinin derecesi; yine bulunduğu makamda yaptığı işlerle insanlara büyük hizmetler yapma fırsatı bulan kişi “Güneş”e veya “Ay”a benzetilerek kendisinin ve makamının yüceliği; ülkesini himaye etmede gösterdiği fedakarlıklarla “aslan”a benzetilerek de cesareti sembolize edilmektedir. Bu ve benzeri rumuzlar Klasik Arap şiirinde sıkça kullanılmış ve belâgat açısından da şiire bir güzellik katmıştır. Köklü bir maziye sahip olan Klasik Arap şiiri hayal ve mânâ gücünün etkili bir şekilde tezahür ettiği bir edebî tür olarak birçok yönüyle araştırmalara konu olmuş, şekil ve muhteva yönüyle edebiyatla ilgilenenlerin beğenisini kazanmıştır. Bu çalışmada ele alınan beyitler de edebî sanatlardan biri olan teşbih sanatı kullanılarak bu rumuzların şiire kattığı ahengin anlaşılması bakımından önem arz etmektedir.

Anahtar kelimeler: Arap Edebiyatı, Belâgat, Şiir, Teşbih, Müşebbeh, Rumuz

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, mselimipek25@gmail.com, Orcid:0000-0002-8743-7648

The Pseudonyms Used in Simile For “Likened” (Arabic Poetry As An Example)

Abstract

This study examines the major pseudonyms used to express the adjectives in simile that are used more frequently in classical Arabic and to express in a way that attracts the hearts. For example, the person who distributes his wealth to everyone without distinction is symbolized by likened to the sea to express the degree of his kindness and generosity. Again, the person who finds the opportunity to perform great services to people with the work he does in his office is likened to the Sun or Moon to points to the glory of himself and his office. And the person who has shown in protecting its country is symbolized by likened to a lion. These and similar pseudonyms have been used frequently in classical Arabic poetry, and in terms of rhetoric, it has added a beauty to poetry. Classical Arabic poetry, which has a deep-rooted history, has been the subject of research in many aspects as a literary genre in which the imagination and meaning power is manifested effectively and has gained appreciation of those interested in literature in terms of form and content. The couplets discussed in this study are also important in terms of understanding the harmony that the pseudonyms add to poetry by using simile, one of the literary arts.

Keywords: Arabic Literature, Eloquence, Poetry, Simile, Likened, Simile

GİRİŞ

Teşbîh, aralarında bir veya birden fazla vasıfta benzerlik bulunan iki şeyden –ki bunlar müşebbeh ve müşebbehün bihtir- birini diğerine benzetmektir. Belâgat ilminin beyân konularından biri olan teşbih, bir sıfatta üstün olan ya da onunla meşhur olan bir varlığa yönelerek maksadı açık bir şekilde ve değişik yollarla ifade etmektir (Bulut, 2013, s. 172). Örneğin cesur bir insana “sen cesur birisin” demek yerine cesaret sıfatıyla temayüz etmiş “aslan”a benzeterek “sen aslansın” demek sözün daha farklı ve etkili bir yolla ifade edilmesidir. Bu teşbihle ifade edilen söz, muhatabın zihninde daha büyük bir etki uyandırmakta ve manayı güçlendirmektedir.

Teşbihin belâgati, dinleyiciyi bir şeyden alıp ondan daha hoş bir tasvire götürürse ortaya çıkar. Bu tasvir sıradan olmayıp zihinde ender olarak tasavvur edilen veya belli bir miktarda hayal ile yoğrulmuşsa o teşbih ruhları cezp etmede ve gönülleri büyülemede daha etkili olur. Maarri’nin aşağıdaki beyti teşbihin söze kattığı güzelliği ve belâgatini ortaya koymasına bakımdan güzel bir örnektir:

سُنُّنٌ لَّاحَ بَيَّنَّهِنَّ ابْتِدَاعٌ وَكَأَنَّ النُّجُومَ بَيْنَ دُجَاهَا

“Zifiri karanlıkta sizin yanınızdaki yıldızlar, aralarında bidatler zuhur eden sünnetler gibidir.”

Bu teşbihin güzelliği ve estetiği, şairin kabiliyetinin anlaşılması ve birbirine benzetmenin akla gelmeyeceği iki şey arasında benzetme yaparak zekâsını kullanmasıyla kendini göstermektedir. Burada gece karanlığındaki yıldızların durumu, batıl arasında yayılmış sahih sünnetlerin durumuna benzetilmiştir. Yani sahih sünnetler apaçık bir şekilde kendini her zaman göstermektedir (el-Cârim ve Emîn, 2010: 61).

1. Teşbihin Unsurları ve Kısımları

Teşbihte dört unsur vardır:

1-Teşbih yapılmak istenen “müşebbeh (benzeyen)”

2-Kendisine teşbih yapılan “Müşebbehün bih (kendisine benzetilen)”

3-İki taraf arasındaki ortak sıfat “vechu’ş-şebah (benzeme yönü)” ki müşebbehün bih’teki bu sıfat müşebbeh’ten daha güçlü ve daha iyi olmalıdır.

4-“Teşbih edatı”.² Bu da kâf (ك) ve كَأَنَّ gibi kelimelerdir.

Maarri’nin medih türünden yazdığı aşağıdaki beytinde bu unsurların tahlili şu şekildedir:

رُبَّ لَيْلٍ كَأَنَّهُ الصُّبْحُ فِي الْحُسْدِ نَ وَإِنْ كَانَ أَسْوَدَ الطَّيْلِلسَانِ

“Güzellikte sabah gibi nice geceler vardır; simsiyah sarık gibi olsalar bile.”

Bu beyitte müşebbeh “لَيْلٍ”; müşebbehün bih “الصُّبْحُ”; vechu’ş-şebah “الحسن” ve teşbih edatı “ك”tir. Gece, güzelliği yönüyle sabaha benzetilmiştir.

Teşbih, yukarıda sayılan unsurların zikredilip zikredilmemesine göre kısımlara ayrılmıştır. Bunlar:

1- Müşebbeh ve müşebbehün bihe göre:

a-Teşbih-i melfûf: Müşebbeh ve müşebbehün bih’in birden çok kelimeden oluşup önce müşebbehlerin sonra da müşebbehün bihlerin peşpeşe geldiği teşbihtir.

² Teşbih edatı isim, fiil veya harf olabilir. İsim türünden olanlar مثل، شبه، مائل kelimeleri; fiil türünden olanlar يحاكي، يضارع، يشابه gibi fiiller; harf olanlar ك ve كَأَنَّ dir.

b-Teşbih-i mefrûk: Müşebbeh ve müşebbehün bih'in birden çok kelimededen oluşup önce bir müşebbeh ve müşebbehün bih'in, sonra da diğer müşebbeh ve müşebbehün bih'in geldiği teşbihtir.

c-Teşbih-i tesviye: Müşebbehin birden fazla olup müşebbehün bih'in tek olduğu teşbihtir.

d-Teşbih-i cem': Müşebbehin tek olup müşebbehün bih'in birden fazla olduğu teşbihtir.

e-Teşbih-i belîğ: sadece müşebbeh ve müşebbehün bih'in zikredilip diğer unsurların zikredilmediği teşbihtir.

f-Teşbih-i mablûb: Müşebbeh ile müşebbehün bih'in yer değiştirdiği teşbihtir.

g-Teşbih-i zımnî: Müşebbeh ve müşebbehün bih'e üstü kapalı olarak işaret edilen teşbihtir.

2- Vechu's-şebehe göre:

a-Teşbih-i mufassal: Benzetme yönü açıkça zikredilen teşbihtir.

b-Teşbih-i mücmel: Benzetme yönü açıkça zikredilmeyen teşbihtir.

c-Teşbih-i temsîlî: Benzetme yönü birden fazla unsurdan oluşan hayâlî bir çıkarım olan teşbihtir.

d-Teşbih-i gayrî temsîlî: Benzetme yönü birden fazla unsurdan oluşmayan teşbihtir.

3- Teşbih edatına göre:

a-Teşbih-i mürsel: Teşbih edatı zikredilen teşbih türüdür.

b-Teşbih-i müekked: Teşbih edatı zikredilmeyen teşbih türüdür (Akbaş, 2017, s. 119-126).

Buraya kadar kısaca genel hatları ortaya konulan teşbihte, müşebbeh için kullanılan bazı rumuzlar vardır. Arap şiirinde bu sahada temayüz etmiş şairlerin şiirlerinde bu rumuzlar sıklıkla kullanılmıştır. Bu rumuzların her biri müşebbehin farklı sıfatlarını ifade etmek, müşebbehin bu sıfatlardaki üstünlüğünü net bir şekilde ortaya koymak ve müşebbehin bu vasfını pekiştirmek için kullanılmıştır.

2. Teşbih Sanatında “Müşebbeh” İçin Kullanılan Rumuzlar (Arap Şiiri Örneği)

Deniz (البحر):

Arap şiirinde deniz, cömertliğin ve eliaçıklığın sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir çok şair, memdûhunun cömertliğini, insanlara yaptığı iyilikleri ifade ederken “deniz” rumuzunu kullanmış ve memdûhunun yaptığı iyilikler ve cömertliği yönüyle denize benzetmiştir. Bu yönüyle “deniz” sembolü “müşebbehün bih” olarak Arap şiirinde çokça kullanılmıştır. Mütenebbi’nin aşağıdaki beyti buna güzel bir örnektir (Mütenebbi, 1983: 111):

كَالْبَحْرِ يَفْزِفُ الْقَرِيبَ جَوَاهِرًا جُودًا وَيَبْعَثُ لِلْبَعِيدِ سَحَابًا

“Yakınındakilere cömertçe cevherler atan, uzaktakilere bulutları gönderen deniz gibidir. (Teşbih-i mücmel ve mürsel)”

Beyitte övülen kişi, bünyesinde barındırdığı incilerden kendisine gelenlere cömertçe ikramda bulunan denize benzetilmiştir. bu yönüyle memduhun ihsanlarının hiç bitmediği, süreklilik arzettiği ve ihsanlarının da çok değerli olduğu teşbih yoluyla ifade edilmiştir.

Buhturî’nin halife Mutevekkil’i övdüğü şu beytinde de deniz, cömertlik rumuzu olarak karşımıza çıkmaktadır (Buhturi, tarihsiz: 713):

هُوَ بَحْرُ السِّمَاحِ وَالْجُودِ فَارْدَدَ مِنْهُ قُرْبًا تَرْدَدُ مِنَ الْفَقْرِ بُعْدًا

“O, hoşgörüsü ve cömertliğin denizidir. Ona yakınlığını artır ki fakirlikten uzaklaşmayı da artırasın. (Teşbih-i belîğ, mücmel ve müekked)”

Buhtûrî, memdûhunu cömertlik ve hoşgörü bakımından denize benzetiyor. İnsanlara, fakirlikten kurtulmaları için ona yaklaşmalarını nasihat ediyor.

Güneş (الشمس)

Güneş aydınlığının ve makamın yüceliğinin sembolü olarak kullanılmıştır. İnsanları aydınlatmada en temel varlık olan ve kainat için bir çok faydaları olan Güneş, mekan olarak da yücelerde bulunması sebebiyle memduha teşbih edilmiştir.

Maarri’nin aşağıdaki medih şiirinden bir beyitte Güneş bu yönüyle memduha benzetilmiştir (el-Cârim ve Emîn, 2010: 17):

وَزُتْ كَيَوَانَ فِي غُلُوِّ الْمَكَانِ أَنْتَ كَالشَّمْسِ فِي الضِّيَاءِ وَإِنْ جَا

“Zühal yıldızını mekanın yüceliğinde geçsen de aydınlatmada güneş gibisin. (Teşbih-i mufasssal ve mürsel)”

Yukarıdaki beyitte şâir, övdüğü kişinin parlak yüzlü ve görünüşünün ısırl ısırl olduğunu biliyor ve onun bu özelliğini daha da güçlendirecek bir teşbih yapmak istiyor. Bu da ısırl ve parlaklıktır. Bu durum için güneşten daha güçlü bir nesne bulamadığından memdûhunun yüzünü parlaklığı yönüyle güneşe benzetiyor.

Mütenebbi aşağıdaki beyitte memdûhunu en uzaktakilere bile ihsanlarını ulaştırması ve bu yönüyle makamının yüceliğini vurgulaması bakımından Güneş’i müşebbehün bih olarak kullanmıştır (Mütenebbi, 1983, s.111):

كَالشَّمْسِ فِي كَيْدِ السَّمَاءِ وَضَوْوُهَا يَغْشَى الْبِلَادَ مَشَارِقًا وَمَغَارِبًا

“Gökyüzünün bağrında, doğuda ve batıda bulunan bütün ülkeleri ısırlıyla kuşatan Güneş gibidir. (Teşbih-i mücmel ve mürsel)”

en-Nâbiğa ez-Zübyânî’nin Numân b. Münzir’i övdüğü şu beyitte de memdûhunun konumunu Güneş’e benzeterek açıklamaktadır (el-Cârim ve Emîn, 2010, s.48):

فَإِنَّكَ شَمْسٌ وَالْمُلُوكُ كَوَاكِبُ إِذَا طَلَعَتْ لَمْ يَبْدُ مِنْهُنَّ كَوْكَبُ

“Sen güneşsin, krallar da yıldız. Güneş doğduğu zaman hiç bir yıldız görünmez. (teşbih-i mücmel ve müekked)”

en-Nâbiğa, memdûhunu güneşe benzetiyor, onun dışında kalan melikleri de yıldız olarak niteliyor. Çünkü memdûhun gücü, diğer meliklerin gücünü zayıflatıyor. Tıpkı güneşin, yıldızların ısırlını gizlemesi gibi. Şâir burada memdûhun ve diğer meliklerin durumunu açıklamak istiyor.

Yıldız (النجم)

Makamın yüceliği ve yol gösterici olarak sembolize eden yıldız, memduhun teşbihinde sıkça kullanılmıştır. Şairlerin halifeleri övmek için kullandığı bu sembol, onların halifelik makamlarının önemini vurgulamaktadır. Ayrıca parlaklığın da bir simgesidir.

Aşağıdaki beyitte şâir, memduhun makamının yüceliğini ve önemini yıldız teşbih ederek yüceltmek istemiştir (Akbaş, 2017, s. 119-123):

Teşbih Sanatında “Müşebbeh İçin Kullanılan Başlıca Rumuzlar (Arap Şiiri Örneği)

تَجْتَالِكَ الْعُيُونُ شَرْقًا وَغَرْبًا أَنْتَ نَجْمٌ فِي رُفْعَةٍ وَضِيَاءٍ

“Sen yücelik ve parlaklıkta yıldızısın; gözler doğuda ve batıda sana bakar. (Teşbih-i mufasssal ve müekked)”

İbn et-Teâvîzî aşağıdaki beyitte, yıldızları parlaklık sembolü olarak kullanmıştır (el-Cârim ve Emîn, 2010, s.29):

رَكِبُوا الدِّيَاجِيَّ وَالسُّرُوجُ أَهْلَةً وَهُمْ بُدُورٌ وَالْأَسِنَّةُ أَنْجُمٌ

“Eğerleri hilâl olan atlara bindiler; onlar Dolunay’dır, mızraklarının uçları da yıldızlar. (Teşbih-i mücmel ve müekked)”

(النسيم) Nesîm rüzgarı

Nesim rüzgarı güzel ahlakın, yumuşak huyluluğun ve inceliğin bir sembolü olarak ifade edilmektedir. Esintisiyle ruhlarda güzel bir etki bırakması, insana huzur vermesi yönüyle güzel ahlakı temsil etmektedir. Şâirin şu beytinde bu durum açıkça görülmektedir (el-Cârim ve Emîn, 2010, s.17):

كَأَنَّ أَخْلَاقَكَ فِي لُطْفِهَا وَرَقَّةٌ فِيهَا نَسِيمُ الصَّبَاحِ

“Senin ahlakın, yumuşaklıkta ve incelikte sabah rüzgarı gibidir. (Teşbih-i mufasssal ve mürsel)”

(الغمام، السحاب) Bulut

Bulut bol ihsanların ve cömertliğin sembolüdür. Mütenebbi, sefere karar veren Seyfu’d-devle’ye hitaben söylediği aşağıdaki beyitte çiçekleri solmaktan kurtaran, onlara merhametini esirgemeyen memdûhunu bulutlara benzetmiştir (Atîk, 1985, s.80):

أَيْنَ أَرْمَعْتَ أَيُّهَذَا الْهُمَامُ؟ نَحْنُ نَبْتُ الرُّبَى وَأَنْتَ الْغَمَامُ

“Nereyi kararlaştırdın efendimiz? Biz yüksek yerin çiçeği, sen de bulutsun.”

Ebû Nuvâs’ın bir methiyesinde geçen aşağıdaki beyitte, bulut cömertliğin sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır (Çınar, 2018, s.75):

إِنَّ السَّحَابَ لَتَسْتَحْيِي إِذَا نَظَرْتُ إِلَى نَدَاهُ فَقَاسَتْهُ بِمَا فِيهَا

“Bulut, onun cömertliğini görünce mahçup olup kendi cömertliğiyle onunkini karşılaştırır. (Teşbih-i müekked)”

(الدینار) Dinar

Dinar altın paraya verilen isimdir ve genellikle parlaklığı yönüyle Güneş'e ve yüze benzetilmektedir. Abdullah İbnu'l-Mutezz'in aşağıdaki beyti bu duruma güzel bir örnektir (Atîk, 1985: 78):

وَكَأَنَّ الشَّمْسَ الْمُنِيرَةَ دِينَارُ جَلَّتْهُ حَدَائِدُ الضَّرَابِ

“Aydınlatan güneş, para basan kişinin demirini cilaladığı altın para gibi.”

el-Murakkaş ise aşağıdaki beyitte yüzü parlaklığı yönüyle dinara benzetmiştir (Kazvîni, 2003: 189):

النَّشْرُ مِسْكٌ وَالْوُجُوهُ دَنَّا نَيْرُ وَأَطْرَافُ الْأَكْفِ عَنَّمْ

“Güzel koku misk, yüzler altın paradır. Parmak uçları da kırmızı meyveleri olan ağaçtır..”

(البدر) Dolunay

Dolunay aydınlığı, yüceliği ve yol göstericiliği temsil etmektedir. Buhturi'nin aşağıdaki beyti bunun güzel bir örneğidir (Kazvîni, 2003, s.198):

دَانٍ عَلَى أَيْدِي الْعَفَاةِ، وَشَاسِعٍ عَنْ كُلِّ نِدٍّ فِي الْعَلَا، وَضَرْبٍ
كَالْبَدْرِ أَفْرَطَ فِي الْعُلُوِّ، وَضَوْءُهُ لِلْعُصْبَةِ السَّارِينَ جِدُّ قَرِيبٍ

“Dilencilerin ellerine yakın, cömertlikte her türlü benzerden uzak

Yükseklikte aşırı olan Dolunay gibi, fakat ışığı gece yürüyen topluluğa son derece yakın.”

(الليل) Gece

Gece kimi zaman korkunun ve dehşetin sembolü olurken kimi zaman da sevgilinin siyah saçının sembolü olarak kullanılmıştır. Beşşâr b. Burd'un aşağıdaki beytinde gece; korkunun ve dehşetin sembolü olarak savaş esnasındaki belirsizliğe ve mücadeleye benzetilmiştir (el-Cârim ve Emîn, 2010: 47):

كَأَنَّ مَثَارَ النَّفْعِ فَوْقَ رُؤُوسِنَا وَأَسْيَافَنَا لَيْلٌ تَهَاوَى كَوَاكِبُهُ

“Başlarımızın ve kılıçlarımızın üzerindeki toz bulutları, yıldızları kayan gece gibidir. (Teşbih-i temsili ve mürsel)”

İbnu'l-Mu'tezz ise aşağıdaki beyitte geceyi siyah saçla teşbih etmiştir (Atîk, 1985, s.116):

Teşbih Sanatında “Müşebbeh İçin Kullanılan Başlıca Rumuzlar (Arap Şiiri Örneği)

بَذْرٌ وَلَيْلٌ وَغُصْنٌ وَجَهٌ وَشَعْرٌ وَقَدْ

“Dolunay, gece ve ağaç dalı, yüz, saç ve boy gibidir. (Teşbih-i melfûf)”

İnci (الدرّ، اللؤلؤ)

İnci çoğunlukla dişi sembolize etmektedir. İbnu'l-Mu'tezz aşağıdaki beyitte inciyi dişe teşbih etmiştir (Atık, 1985: 116):

خَمْرٌ وَدُرٌّ وَوَرْدٌ رِيْقٌ وَتَعْرٌ وَخَدْ

“Şarap, inci ve gül, gençlik, diş ve yanak gibidir. (Teşbih-i melfûf)”

Buhturî'nin şu beytinde de dişler, dizili incilere benzetilmektedir (Çınar, 2018, s.71):

كَأَنَّمَا يَضْحَكُ عَنْ لَوْلُؤٍ مُنْظَمٍ أَوْ بَرَدٍ أَوْ أَفَاحٍ

“Tıpkı dizili inciler, dolu taneleri veya papatya yapraklarını andıran (dişleriyle) gülüyor. (Teşbih-i mürsel ve temsîli)”

Aslan (الليث، الأسد)

Aslan, cesaretin ve gücün sembolüdür. Aşağıdaki beyitte memdûh, cesareti yönüyle aslana benzetilmektedir (Atık, 1985: 78):

أَنْتَ كَاللَّيْثِ فِي الشَّجَاعَةِ وَالْإِقْدَامِ وَالسَّيْفِ فِي قِرَاعِ الْخُطُوبِ

“Sen, cesaretle ve atılganlıkta aslan gibi; şiddetli olaylarla mücadelede kılıç gibisin. (Teşbih-i mufassal ve mürsel)”

Ahtal'ın Emevi halifesini övdüğü aşağıdaki beyitte, halifeyi gücü ve ihtişamı yönüyle aslana benzetmektedir (Ayyıldız, 2017: 950):

مُفْتَرِشٌ كَأَفْتِرَاشِ اللَّيْثِ كُلِّهِ لَوْفَعَةٍ كَائِنٍ فِيهَا لَهُ جَزَرٌ

“Göğsü üzerine çömelmiş, aslanın çömelişi gibi; göğsünün ön kısmı kendisi için avlar olan bir saldırıya hazır.”

Kılıç (السيف)

Kılıç gücün ve sıkıntılarla mücadele etmede kararlılığın sembolüdür. Aşağıdaki beyitte şair, memdûhunu bu yönüyle nitelemektedir (Atık, 1985: 78):

دَامَ وَالسَّيْفِ فِي قِرَاعِ الْخُطُوبِ أَنْتَ كَاللَّيْثِ فِي الشَّجَاعَةِ وَالْإِقَامِ

“Sen, cesarette ve atılganlıkta aslan gibi; şiddetli olaylarla mücadelede kılıç gibisin. Teşbih-i mufassal ve mürsel)”

Buraya kadar bahsedilen bu rumuzlar dışında nazım ve nesirde teşbih için kullanılan birçok rumuz vardır. Kadim ve muhdes Araplar cömerti deniz ve yağmura, cesuru aslana, güzel yüzü güneş ve Ay’a, işlerdeki keskin zekayı kılıca, yüksek rütbeyi yıldıza, vakur ve halim kişiyi dağa, boş ümitleri rüyalara, parlak yüzü dinara, siyah saçı geceye, saf suyu gümüşe, geceyi deniz dalgasına, orduyu engin denize, atı rüzgar ve yıldırıma, yıldızları incilere ve çiçeklere, dişleri dolu taneleri ve incilere, gemileri dağlara, dereleri kıvrılan yılanlara, ihtiyarlığı gündüze ve kılıçların parlaklığına, atın alnındaki beyazlığı hilale, korkağı deve kuşu ve sineğe, alçak insanı tilkiye, sersemi kelebeğe, zelil insanı kazığa, katı insanı demir ve kayaya, ahmağı eşeğe, cimriyi kurak araziye teşbih ederler (el-Cârim ve Emîn, 2010: 62).

Bazı Araplar da övülen huylarla meşhur olmuşlardır ve bu huylar onların özel ismi gibi olmuştur. Teşbihler onların bizzat isimleriyle yapılmıştır. Örneğin Semevel³ vefasıyla, Hâtem cömertliğiyle, Ömer adaletiyle, Ahnef ağırbaşlılığıyla, Sehbân fesahatiyle, Kuss⁴ hatipliğiyle, Amr b. Ma’diye krub cesaretiyle, Lokman⁵ bilgeliğiyle, İyâs zekasıyla mesellere ve teşbihlere konu olmuştur.

Bir kısım şahsiyetler de yerilen bazı niteliklerle öne çıkmıştır ve bu özellikleriyle teşbihlere konu olmuşlardır. Örneğin Bâkil⁶ kendini ifade edememekle, Hebenneka ahmaklığıyla, Kuseiyyi⁷ pişmanlığıyla, Mârid⁸

³ Semevel b. Hayyân el-Yahûdî, Cahiliye dönemi şairlerinden. Vefası mesellere konu olmuştur. Hicri 62 yılında ölmüştür.

⁴ Kuss b. Sâide el-İyâdî, Arapların en hatibi. Belâgatiyle mesellere konu olmuştur.

⁵ Söylemlerinde ve işlerindeki bilgeliğiyle meşhûrdur.

⁶ Meramını anlatamamasıyla meşhur birisi. On bir dirheme bir ceylan almış ve ceylanın fiyatı sorulunca on parmağını gösterip on biri tamamlamak için de dilini çıkarmıştır. Bu sırada elindeki ceylan da kaçmıştır. Bu yönüyle de mesellere konu olmuştur.

⁷ Gâmid b. el-Heres. Bir keresinde bir ava çıkmış ve beş ok atarak beş yaban eşeği vurmuştur. Fakat her atışını ıskaladığını düşünmüştür. Bu duruma sinirlenmiş ve yayını kırmış. daha sonra yaban eşeklerinin vurulduğunu görünce yayını kırmasından dolayı pişmanlık duymuş ve parmaklarını ısıarak koparmıştır.

⁸ Benî Hilâl’den olan bir adamın lakabıdır. İsmi Muharik’tir. Cimriliğiyle bilinmektedir.

cimriliğiyle, Hutay’a⁹ hicvetmesiyle ve Haccâc¹⁰ zalimliğiyle teşbihlere konu olmuştur. Müşebbeh için kullanılan bu rumuzlar sözün etkisini artırmak, müşebbehin durumunu açıklamak ve bu durumun zihinde iyice yerleşmesini sağlamak için kullanılmıştır.

SONUÇ

Teşbih, belâgat ilminin dallarından biri olan beyân ilminin en çok kullanılan söz sanatlarından birisi olarak sözün etkili bir şekilde söylenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Verilmek istenen mananın değişik yollarla ifade edilmesinde kullanılan yollardan biridir. Zira bir ifadeyi benzetme yoluyla anlatmak sözün muhataptaki tesirini artırmaktadır. Bu yönüyle Arap şiirinde sıklıkla görülen teşbih sanatı, müşebbehin durumunu daha etkili bir şekilde anlatmak için, vurgulanmak istenen özelliğin müşebbehten daha güçlü bir sembole benzetilmesiyle yapılmıştır. Bu sembollerden belli başlıları deniz, güneş, yıldız, nesim rüzgarı, aslan, kılıç, bulut, dinar, dolunay, gece ve incidir. Bunlar dışında iyi veya kötü huylarıyla tanınmış bazı şahsiyetlerin isimleri de onların bu özelliklerini ifade eden bir rumuz haline gelmiştir. Bu rumuzlar kullanılarak yapılan teşbihler zamanla akıllarda yer etmiş ve bu rumuzlar benzetildikleri özelliklerle bütünleşmişlerdir. Örneğin birisine “deniz gibi adam” denildiğinde cömertliğinin vurgulandığı, “aslan gibi” denildiğinde cesaretinin ifade edildiği ya da “Ay gibi kız” denildiğinde güzelliğinin ve yüzünün parlaklığının söylendiği açıkça anlaşılır olmuştur. Bu rumuzların şiire kattıkları güzellik ve ahenk şairler tarafından görülmüş ve teşbih sanatında sıkça kullanılmıştır.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Akbaş, Y. F. (2017). *Arapça Belâgat. (1. Basım)*. Cantaş Yayınları.
- Atık, A. (1985). *fi'l-Belâgati'l-Arabiyye, İlmu'l-Beyân (1. Basım)*. Dâr'u-Nahdati'l-Arabiyye.
- Ayyıldız, E. (2017). el-Ahtal'ın Emevilere Methiyeleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 57(2), 936-960. <http://dtcfdergisi.ankara.edu.tr/index.php/dtcf/article/view/2060>.

⁹ Sert hicivleriyle bilinen muhadram bir şairdir. Dilinden kimse kurtulamazdı. Öyle ki annesini, babasını ve hatta kendisini bile hicvetmiştir.

¹⁰ Haccâc b. Yusuf es-Sekafî; Abdülmelik b. Mervân döneminde Irak ve Horasan valiliği yapmıştır. Benzeri görülmemiş cezalar uygulayan zorba birisiydi. Hicri 97 yılında ölmüştür.

- Buhturî (1964.). *Dîvânu Buhturî*. Dâru'l-Meârif.
- Bulut, A. (2013). *Belâgat (1. Basım)*. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- el-Cârim A. & Emîn M. (2010). *el-Belâgatu'l-Vâdiha, (1. Basım)*. Mektebetu'l-Büşrâ.
- Çınar, S. (2018). *Arap Dili ve Belâgatında Teşbîh*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü temel islam bilimleri anabilim dalı.
- Kazvînî, C. (2003). *el-İdâh fî Ulûmi'l-Belâga (1. Basım)*. Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Mütenebbî (1983). *Dîvânu 'l-Mütenebbî*. Dâru Beyrût.